

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԵՐԵՐԵՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՎԵՏԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ

ՈՒՐԲՍԹ

25

ՅՈՒՆԱՐԻ

1846

ԹԻՒ 251

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կոստանդնուպոլիս, 22 յունիսի :

Բարձրագոյն Ղուռը և գաշնակից հինգ մեծ տէրութիւնները կերեւայ թէ բոլորովին համաձայն են իրանեան բարեկարգութեանցը և անգործութեանը համար գործքի գրուելու միջոցնէրուն վրայօք : Վերութեն և կած լուրերը խիստ յաջող են . և կը յուսացուի թէ Վարդապետի խնդիրը շուտով պիտի վերջանայ , առանց նոր գիտարարութիւններ պատճառելու : օսմանեան կառավարութեանը և գաշնակից տէրութեանցը : Յոյսնի է որ անցեալները Սէլիմ փաշան Պէրութի իրիւրեցաւ , որպէսզի իրանեան բնակից վիճակները ժողովուրդը ժամանակը կանոնաւորողքներուն ըրած անկարգութեանցը և յափշտակութեանցը վրայօք անաչառ քննութիւններ ընելով յանցաւոր գտնուողները երկ ան ելին , և անոնց արժանաւոր պատիժը տրուի հրապարակաւ : Աստի յիշեալ գործակալը մեծ ու շողորմութեամբ և անկողմնապահութեամբ ի գործ գնելով իր պաշտօնը , յանցաւոր զօրքերը պատժուեցան . ուրոնց ամառականներէն 33 հազար զուռուշ վար իջե-

ցունելով՝ կազմը գիւղի Վաթնաւոց վանքին կրօնաւորացը տրուեցաւ , անոնց կրած փառաւոր փառարէն : Վանքի յիշեալ զօրքերը կողոպտեր և աւար (եղաւմ) ըրած էին նոյն վանքը :

Սէլիմ փաշան այսպիսի անարժան գիւղաւանները օրինաւոր կերպիւ և անաչառութեամբ կարգի դնելէն ետքը , մեկներ է Վերութեն , և ամառու Ձին հասաւ ի Կոստանդնուպոլիս Խորթմաս առնուն գաղղիական շաքենաւով :

Հիմա կուհիսայ Շէքիւ Էֆէնտին իրանեան տահմանագլուխները որոշելու վրայ է , որպէսզի մարտի և ախրդի տեղակալաց (գալապագամ) մէջ նոր շխտութիւն և խառնութիւն մը չգատահի իրենց իշխանութեանը տակ եղած երկիրներուն վրայօք : Եւս երեւելի գործին համար գաշնակից հինգ մեծ տէրութեանց գեղարանները ազդարարական նամակներ ընդունելով Վերութեն իւրաքանչիւրը իր հիւստատան , ժողովմը ըրին մէջը նին անցած շարաթ , և միտքան խորհրդով գրուոր յայտարարութիւն մը մատուցին Բարձրագոյն Ղրանը այս սահմանագլուխները վերաբերեալ . որուն ամառնապէս պատասխան մը գրեց արտաքին գործոց տեսուչ Սէլիմ փաշան՝ ծա-

նուցանելով անոնց , թէ վեհափառ Արքային կողմանէ մօտ օրերս խրկուած պաշտօնատարը այսինքն Վիլն փաշան , անձամբ ներկայ պիտի գտնուի այն երկիրներուն մէջ , որոնց սահմանագլուխները պիտի որոշուին , որպէսզի արդարութեամբ և առանց կողմնապահութեան կարգի գրուի այս երեւելի գործը :

Արքայական հրովարտակա հետեւեալ փոփոխութիւնները եղան :

Արտարայի Սուլթաֆա փաշան Պոլուի քաղաքապետ անուանեցաւ թայար փաշային տեղը . որուն Սուլուի նահանգին կառավարութիւնը յանձնուեցաւ միւշիւրութեան աստիճանով :

Ճէրալ փաշան՝ Աեսաբիոյ կառավարիչը , Զեքի Սուստաֆա փաշան , որ երբեմն իզմիրու կառավարիչ էր , երկրագործութեան ժողովոյն անդամ անուանեցաւ :

Չապան օղու Լաքու պ փաշան Պոլուի կառավարիչ անուանեցաւ :

Սէլիմ Էֆէնտին ալ Ղրապիզոնի քաղաքապետին հոգաբարձու (քափուքէհիւ) կարգեցաւ :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ռուսաց Արեւելոյի վրայ տեղեկութիւն :

Հատ առեւեկ ի վերաւորը հիւսիսային Վանքի կողմի հիւսիսային արեւմտեան կողմերը տեղաւնին . և տակն մը միայն վայրերի կենդանիներ որտարու և կողմին ծախելու համար մեկ ընկերութիւն մը կը բնակէ կերթար հան : Բայց երբոր ամերիկեան հասարակապետութեան և Օրեկոն գաւառի բնակիչներուն մէջ այս երկու երկրի սահմաններուն վրայօք մէծ բացիւցաւ , որ կերելի թէ մինչև հիւսիս տակաւին ըմբոստ է , ուստի տէրութիւնն ալ իր ձեռքը գտնուած ամերիկային մասին յորդաւելի ուղեկ ծանցաւ սկսաւ . և հիմայ այն տեղերը շէնքերու և տակն ինկած է : Եւս երկրի վրայօք տեղեկութիւնը հիմնական գէպերու հետ կապիւմ ըլլալով՝ յորմար կրեւպեմք հրապարակելու :

Տասն և եօթներորդ գործուն մէջ՝ երբ որ Ռուսաց տէրութիւնը Վիպերիայի տիրեց , և Վանքը ցամաք կղզին գտաւ , սկսան նաւապարները խաղաղական Վիպերիայի մէջ պարտելու : Եւս տակնը ամերիկեան մարդ չէր գիտեր թէ ամերիկա Վիպիայի տիրութեան տակ և արդեօք , կամ թէ ստույգեալ ծովի մէջ ի յեաղով իրարմէ զատված են մի : Եւս ան տուած ճշմարիտ նաւապար 1648 թուին Պէհլիկայ նեղուցին անցնելով՝ ստույգեալ ամերիկեան խաղաղական ամերիկեան մասու , և ասիական նեղուցին իր տնու ըր տուող Պէհլիկ նաւա-

պետին շատ տուած է : Պետրոս մեծն՝ որուն կրթութիւնը հիմնական ժամանակին նայելով սկստաւ թիւն շատ ունելու , բայց շատ խելացի էր , և ապրապայ բաները ազեկ կըմտածէր , Վիպերիայի տիրեւելան հիւսիսային կողմը նոր տեղեր գտնելու շատ հոգ տարաւ : Եւ ինքը մեծն ինքն ետքը 1728 , իր կինը Կատարինէ թագուհին Վանքը գետին բերանը նաւ մը շինել տուաւ որ Վիպիայի հիւսիսային կողման արեւելեան սահմանը անով կրթանքնէն Լու անոնց՝ որ այս ծանապարհորդութիւնն պիտի ընէին , գլխաւոր հրամանատարն էր տանի մարգարի Պէհլիկ նաւապար , որ երկու անգամ ամերիկայի կղզիներուն մօտեցաւ . բայց չմտցաւ թէ այն երկիրը որ տեղէն , և միտքն ալ չէր գար թէ ամերիկա է : Եւ ինքն չորս տարի ետքը ի մտեցաւ Վրուրի Նաւապար : Եւս տակնը ուսուցի իմացան՝ որ խաղաղական ամերիկեան ծով բով կարող պիտի ըլլան արեւելեան Վիպա տեղեցած երկիրներուն ծովեղբորը նաւ խրկելու : 1740ին Պէհլիկ նորէն ծամբայ երաւ ամերիկայի արեւմտեան ծովեղբորը քննելու համար : Կաւտարմիզը Վանքայ Վեգորափոփարի տեղէն ելելով նեղուցը անցաւ , և ամերիկայի ցամաքը մեկ ընդ մը գտաւ . որուն անունը մօտիմիւրը սուրբ Լեզիա գրին . և Պէհլիկայ ծովը այն ըրանը առաջը կը բացվի և կը լայնանայ :

Եւս մարիս վրայ ծանապարհորդութիւնները Լեզիոյ կողմէ Կատարինէ թագուհին օրով նորէն

սկսան : 1715ին՝ Վիպերիայի Իրքուցք քաղաքին մօտ շտակի վաճառականները ընկերութիւն մը հաստատեցին , բայց 1718 թուին Շէլքոֆ և Վոլքոֆ ընկերութիւնը բոլոր խաղաղական ուղիներով մօտ շտակի վաճառականութիւնը իրեն համար մեծ նախաձեռնութիւն (եւտի վահիտ) ըրաւ : Ռուսաց ամերիկեան մօտ շտակի ընկերութիւնը հօդ պաշտպանութիւն գտնելով Լեզիոյ կողմէ Կատարինէն , և անկողմ մեծն ինքն ետքը Վալիս կայսրէն , թէ ապրիլի և թէ ամերիկայի ծովեղբորները և թէ այս երկու ցամաքիս մէջ տեղը գտնելու կղզիները այս առևտուրս ընելու իրաւունքը ասոնց տրվեցաւ . և ասոնց առևտուրին յաջող երթալուն համար տեղ տեղ տուներ ալ բացվեցան : Եւս ետքը խաղաղական ուղիներով վրայ կայսերական հրաման նաւ ետէն ետէն ծանապարհորդութիւն ըրին Վրուգէնզիէն , Լեզիանքի , Լանկասթի , Շալպէսի , Վոյեպուէ և Լուգք նաւապետները , և առհասարակ կարծիք մը կար որ ուսուց տէրութիւնը խաղաղական ուղիներով վրայօք մեծ բան մը կրկնարհի կոր : Եւ յիշուի մեկ գիշին Լեզիոյ ցամաքը Վանք թերակղզին և նոյն թերակղզին սուլի ծովուն մէջ Ղուրի կղզիները բնակութիւն կը հաստատէր . մեկ ինչին ալ նաւեր կըսնուրին որ խրկվին 1798 թուին՝ Կուգքա առնելու համար , և սուրբ Լեզիա ըրան տակն նաւ շինելու տեղ շինել կուտար , և 1802ին նոր Լեզիանկէլի գաղթականը կը հաստատուէր , և 1812ին Պոտկա նոր

Անգղիոյ գետապան սրբ Սթընթֆորթ Քէնթին կը անցած չարթու արտաքին գործոց տեսուչ Վսեմափայլ Քէնթ փաշային բնակարանը դնաց . ուր տեղ քանի մը ժամ խորհրդակցութիւն ըրին մէկ տեղ :

—Քեամիլ փաշան , որուն մօտ օրերս Մարտիտա նի ընդհանուր կառավարութիւնը յանձնուեցաւ , ամսուս 14ին Քէնթի Շէլքէթ օսմանեան շոգե նաւով ճամբայ ելաւ իր պաշտօնին երթալու :

—Նիշէհէն էն եկած նամակները կը հաստատեն թէ արմատեաց հունձի սպահապանութեան պատճառաւ սով պատահելով յիշեալ նահանգին մէջ , Վերին Նախախնամութեան շնորհօքը երկինքէն մանանայի նման գորշագոյն (գինձապի) նիւթ մը իւրերէ քանի մը օր խիստ առատութեամբ . որուն մեծութիւնը կարկուտի մը չափ կայ եղեր : Այս նիւթէն տղւոր և հաց ընելով , իրեք չորս օր բաւական եղեր է յիշեալ նահանգին բնակչաց սննդեանը : Այս հացին գոյնը թէպէտ և խիստ ճերմակ է , բայց համը անբնական խորթ է և դեր :

—Սոտ օրերս մայրաքաղաքիս մէջ Սէրասքեր Քափուսը երթալու ճամբան թղթափաճառներու տասը խանութ կողոստեցին գիշեր ժամանակ : Կառավարութիւնը հարկաւոր զգուշութիւնները անմիջապէս գործքի դնելով , կը յուսացուի թէ գողերը չուտով ձեռք կանցնին :

—Աստրիոյ Վսեմափայլ գետապանը յունկարի 14ին երկուշաբթի իրիկունը կաքաւաւ մեծ հանդէս մը ըրաւ . ուրանդ հրաւիրուած էին Նորոպիոյ տէրութեանց բոլոր գետապանները , օսմանեան գլխաւոր նախարարները և Պէյօղուի երեսնի գերդաստանները :

—Կը հաստատեն թէ օգոստոսիս Ստընթֆորթ

միտք ունի գարնան ժամանակ ճամբորդութիւն մը ընելու Սուէշի նահանգները . և այս պատճառաւ վեհապետ Սթընթֆորթին առաջին սենեկապետ Համիտ պէյը ընկերութեամբ Նիսի փաշային , Սէհէ մէկտ փաշային , արքունի ճարտարապետ Կառապետ ամիրային և քանի մը ուրիշ պաշտօնատէրաց ամսուս 15ին ճամբայ ելաւ օսմանեան շոգե նաւով մը Վառնա երթալու համար . ուսկից պիտի անցնի Սիւսթիա , Սուչուք , Շուսուք , և ուրիշ ամէն քաղաքները , ուրտեղ միտք ունի պտըտելու վեհապետ Սուլթանը , որպէս զի հարկաւոր եղած բարեկարգութիւնները ի գործ դնէ , և բնակարաններ պատրաստէ Նորին Վեհապետութեանը և անոր հետ եղած պաշտօնատարաց համար :

ԵՄԻՊՏՈՍ

Ալեքսանդրիա , 8 յունիսի :

Բարձրագոյն փոխարքան քանի մը օր քիչ մը տխրութիւն ունենալով , հազիւ թէ ամսուս 8ին կէս օրէն ետքը կարող եղաւ ճամբայ ելելու Վերին Նախախնամութեանը մը ընելու համար : Սեմապատիւ Սթընթֆորթին Սուսի փաշան , մօրիւ Չիլիբիան և Թօնիյան ընկերակից եղան Նորին Բարձրութեանը , որուն ճանապարհորդութիւնը , ինչպէս որ կը հաստատեն , հազիւ թէ ամիս մը տեւելու է :

Բարձրագոյն փոխարքան Սէհէ մէկտ Վի փաշան իր մէկ նեղին առաջ խօսք տուաւ , թէ վերագտնալու ն հրաման պիտի տայ , որ ովոր կու գէ , կարող ըլլայ Նախախնամութեանը օտար երկիրներ արմախք խրելու : Թէպէտ այս հրամանը հիմակուրէն կը ցանկար գործքի դնել , բայց այսպիսի մէկ որոշում մը ընելին առաջ , կամեցաւ անձամբ աղէկ մը տեղե-

կանալ Վերին Նախախնամութեան հնձոց վիճակին , որոնց համար կըսեն թէ խիստ առատ են այս տարի :

Նախախնամութեան ճամբով Նիսի փաշան տալանք խրկելու կարգադրութիւնը կերէնայ թէ բոլորովին լըմնացած է : Վսեմափայլ Վապաս փաշան այս գործին գլխաւոր վերատեսուէր կարգեցաւ , որուն օգնական տրուեցաւ Վարդահման Սուչուի Էֆէնտին :

Մարտիոյ գործոց տեսուչ Վսեմափայլ Սթընթֆորթին պէյը բարձրագոյն հրամանաւ կաշխատի հիմակուրէն այս սահմանադրութիւն մը հաստատելու , որով Նիսի փաշան երթալու ապրանք և ճանապարհորդաց վճարելու հարկերը պիտի նուազին : Բայց յայտնէ կառավարութիւնը հաճեցաւ ամէն կերպ դիւրութիւններ տալու և թոյլտուութիւններ ընելու Նիսի փաշան գացող անգղիացի վաճառականաց , և անոնց , որ ապրանք կը խրկեն Սուէշի ճամբով , և այս բանին համար Նիսի փաշան Նիսի փաշան մօրիւ Պարնէթը յատկապէս շնորհակալ ըլլալու գնաց Բարձրագոյն փոխարքային . որ շատ յարգութեամբ և մարդասիրութեամբ ընդունեց զինքը :

Ղէքսանդրիոյ տեղացաց շինութիւնը խիստ գործունէութեամբ կը շարունակուի , ուստի յուսով թէ քիչ ժամանակուան մէջ պիտի լըմնան :

Նախախնամութեանը և անդ որոշութիւնը շատ աղէկ վիճակի մէջ է , միայն առեւտուրը խիստ թուլ ըլլալով , հասարակութիւնը մեծ դժուարութիւններ կը լրիւ . աշուտ ամենայնիւ յուսով թէ շատ շանցիկը բարի փոփոխութիւն մը կընդունի կառավարութեան մարդասիրական խնամքով :

Բարձրագոյն փոխարքան Վարդահման փաշային առաջնութեանը վրայօք Նիսի փաշան և կառավարութիւնը բարեկամութիւնն է :

գաղթական դրուէ : և 1814ին Սթընթֆորթ Քէնթին անկուն տիրեց , որոնց մէկունքը անգղիացաց ձեռքն են :

Ստանկ տարած վիլը և տեղերին շտապընէլը մէկ յանդուգն և մեծ խորհուրդի մը գործադրութիւն էր , որով հիւսիսային լայնութեան 38 աստի ճանին և Պէհրինկայ նեղուցին մէջ տեղ ընկած , և Պուրիլ կղզիներէն մինչև հիւսիսային բևեռա կան ծովը գոցելու գէշին . ասոր համար Սթընթֆորթ կղզիներուն մէկին ալ տիրեցին , որ երկու ցամաքին մէջ տեղը մէկ միջին կէտ մը ունեցած ըլլան :

Բայց ետքը՝ երբ որ Նուրբա Սպահանգիները հաստատուին բնակութիւն առին , Ռիօ Քոլումպիա տեղը անգղիացիներ և ամերիկացիներ բնակեցան Քափայի կղզին ուստի ձգեցին , և Պոգէկայի գաղթականին ալ մէկ քանի տեղը ծախեցին . այն տեղերը իմացվեցաւ որ մոսկովները մէկ գաղտնի արտաճառ մը ունեցած են իրենց խորհուրդէն ետ կայնելու :

Նա հիմակվան ատենս որ ասոնք կը գրենք ուսաց ամերիկայի սահմանները ասոնք են : Հիւսիսային կողմէն բևեռական ծովը , արևելեան կողմէն անգղիացաց ամերիկային նոր Քալիֆոռնիա ըստմ գաւառը հարաւային կողմէն Քերէլ ըստմ նեղուցը և Օրէկոնի երկիրը , որուն վրայ հիմայ վեճ կայ ինչպէս որ վերը յիշեցինք , և արևմտեան կողմէն Պէհրինկայ նեղուցը և խաղաղական ուղիանուր :

Նիսի փաշան երկիրներուն սահմանակից տեղե-

րուն մէջ ճամբատարէս պիտանի ըսվելու արժա նաւոր երկու գլխաւոր կղզի կան , որ մէկ նեղ անցքով մը իրարմէ բաժնւթած են . և կըսվին բազմակղզի ծով Պէհրի թագաւորի : Հիւսիսային կողմի կղզին կըսվի Սիքքա . և հարաւային կողմինը Պարանօ : Նա այս կղզիին հիւսիսային արևմտեան կողմը ուրիշ կղզի մը կայ ասոնցմէ պզտիկ և վրան մէկ մարած հրաբուխ մը կայ . որուն կըսվի Նիսի քուսի . կամ տարբեր ձևով Սթընթֆորթ : Այս պզտիկ կղզին հարաւային ծայրէն Նիսի քուսի ըստմ հրաբուխ գանը Նուստուր բայի նաւահանգիտներուն առևմտեան բերանը կը ցըցընէ . որ է Սիքքայի ծովածոցը կամ Նորթօքի մուտքը . և ասոր ներսն է նոր Նիսի քուսի ըստմ գաղթականը : Այս մեծ և ապահով նաւահանգիստը ներս մտնելու դուրս ելլելու երեք ճամբայ ունի . և պատրաստութիւն ներ տեսնելու համար շատ մեծ դիւրութիւն կու տայ , և պզտիկ կղզիներուն մէջ տեղերը քանի մը չափ նաւ կըստի . և մեծ նաւահանգիստին մէջ ամբողջ նաւատորմի (տոնանմա) մը կրնայ կենալ :

Պէհրինկայ ծովածոցը մտնալու հարաւային ծայրը Սիքքա ըստմ հրաբուխը ուստի մէկ վաճառականաց բնակարան մը . և մէկ մընալ բերդ չի նստէ , սուրբ Նիսի քուսի լեռնէն քիչ հեռու . և սուրբ Նիսի քուսի բարձրութիւնն է 8444 մէդրօ : Այս լեռը հիւսիսային ամերիկայի լեռներուն ալ մէկն է բարձր է , գաղաթը ծովուն վրայէն յիտուն փայտիսէն առեղի հեռու տեղը կը տեսնուի , և

ուստաց ամերիկային ու անգղիացաց ամերիկայի իրարմէ որոշելու նշանի մը պէս է :

Սուրբ Նիսի քուսի հիւսիսային և արևմտեան կողմի երկիրները՝ մինչև Պէհրինկայ նեղուցը և Նիսի քուսի թերակղզին և Նիսի քուսի կղզիները կայ սերական ընկերութեան ձեռքն են : Պոգս կայսր ստանց մէկ ազատութեան և արտօնութեան հրովարտակ մըն էր տուեր . որ 1799ին նորոգեց Նիսի քուսի կայսր . և հիմակվան Նիսի քուսի կայսր ալ հաստատեց 1812ին մինչև 1862 քչելու պայմաններով : Նիսի քուսի բնիկ տեղն է Պէտրուրդ երեք վերատեսուէր ունի , և թագաւորին կողմէն գործակալ մըն ալ ունի . որ հիմայ Պարնէ Վիլիս կը ծովապետն է :

Նիսի քուսի կարգի զօրաց զինուորական մեծերը կրնան ընկերութեան մէջ մտնել . և գործակալները ամէն ալ հաստատուին ամսական ունին . երթալու և ետ դառնալու պէտք եղած ծախքերն և ուտելիքն զատ . որ ասոնք ընկերութիւնը կը վճարէ : Այս ալ գիտնալու է , որ ուստաց ամերիկան Վաշինգթոն պէս մարդաբարեկամ տեղ է : Ինչ և իցէ յանցանքի համար Սուստատանէն ամերիկա պատրված զինուոր կամ ուրիշ աստիճանի տէր մարդ չի գտնուիր :

Սոյսեական ընկերութեան ծովային զօրութիւնն է վեց մեծ գորիւղ , վեց պուք , մէկ շոգե նաւ , շատ մըն ալ Վոլէրդ և քանօք նաւեր , որ վտակ (այլ պարզ) ըստմ ծովային գաղտնի կաշխատ

Քաղաքական նոր դիպուած մը չկայ ծանուցու-
նելու : Պիղոփոսէն եկած ետքի նամակները կը
յայտնեն , թէ Ռէշիտ փաշան մօտ օրերս մեկ
ներս էր յիշեալ քաղաքէն Վոստանդնուպօլիս
երթալու համար՝ Սէլանիկէն անցնելով : Հիմա
կրնանք ընդհանրապէս բոլոր Վստանիան կատար-
եալ անդորրու թեան և բարեկարգութեան մէջ
կրնանք :

Սէլանիկի նախորդ ընդհանուր կառավարիչ
Սէյիմէտ Վասրֆ փաշան անցած երկուշաբթի
օր թահիրի Պահրի շոգենաւով հասաւ այս քաղա-
քը Վոստանդնուպօլիսէն գալով , և անմիջապէս
շարունակեց իր ճանապարհորդութիւնը Նիսա
(Պաշարիստան) երթալու համար , որուն կառա-
վարութեան պաշտօնը իրեն յանձնեց Քարձա-
բայի Պուռը :

Սնդղիյ տէրութեան ֆուէկաթը Վայն ըսուած
Սթէնքէն գալով՝ քանիմը օր մնաց այս նաւահան-
գիւղը , ուրտեղ կրթութիւն ըրաւ թնդանօթ-
ներ արձակելով , և զարմացուց քաղաքիս հասա-
րակութիւնը թնդանօթաձիգ դօրաց ճարտարու-
թեանը և ճշդութեանը վրայ :

Սիւն ըսուած պոլիքը , որ քանի մը օր առաջ
մեկնէր էր ասիէց , Քարապուռուի մօտ ջամբըր
նստելով , Սէլանիկի նաւահանգիստը դանուած
օսմանեան նաւատորմիկին նաւերէն մէկը անմիջա-
պէս օգնութիւն ընելու պնաց անոր և աղատեց
յիշեալ պոլիքը իր վտանգաւոր կացութեանէն :

պատճեն , և այն տեղացւոց լեզուով՝ որ Սիպե-
րիայի լեզու ըլլալուն համար թաթարաց և թուր-
քաց լեզուին հետ մէկէ , կըսվին “պայտարքա” և
“քալքա” , և ասանցմով կերթան պաշնա սրտալու
կամ րիշ անտնի ջրային կենդանիներ բռնելու ,
որոց մերթը մօտ շտակ (բիւրք) կը լըսայ : Սնձ նաւե-
րը որ պատերազմական նաւերու պէս զննեալ և
շատ ազէկ բռնելով են , ուստաց փաճառականի
դրօշի չեն բանար . այլ մասնաւոր գրօշակ մը ու-
նին , որուն վրայ երեք գոյն կայ չիտակ դէպ ՚ի
դրօշակին լայնութիւնը քաշած , ձերմակ կապուտ
և կարմիր : Ղերմակին վրան նկարած է սուրբ
Սիպիլը , և երկու գլխով արծիւ մը , և վրան
գրված է , կայսերական ուստեան ամբիկեան ըն-
կերթիւն :

Սուսոց ամբիկեան կառավարութեան կողմանէ
հինգ մասն բաժնւում է . Քօտիք , Ունաւաքա ,
Վիտքա թերակղզի , Սիդքա , և Պօտեկա կամ
Ռօս , և ասոր տակը կը պարունակին Քալիֆօնիայի
ուստաց երկիրները , և Պարսլոն ըսված անբնակ
մասը կը գնենք :

Մյուս ընկերութեան գործոյն մէջ գտնելովնե-
րը թէ Սուս , թէ ամբիկիայի , և թէ ծնունդնին
երկու ցեղէն խառն , 12,000 հոգի կենն , նաւե-
րուն մէջ յայտատուութիւն բնորոշելու ալ մէկ տեղ
առնելով : Կառավարութեան ամէն մէկ մասը ի-
րեն մէկ գլխաւոր հրամանատար մը ունի , որուն
կրտէն Քէրտուշիք , որ ըսել է ձեր , և ասանց
բնակած գլխաւոր տեղերուն և գաւառներուն
կրտէն Մաւէլ : Մտնց ամէնէն և մեկին է նոր Մը-

Սըր Քալէրթ Քիլին նախագահութեամբը Է-
ղաձ խորհրդարանը նորէն հաստատուելով , խա-
ղաղասէր երեւելի անձանց անհանգստութիւնը
բոլորովին դադարեցաւ : Քանզի ընդհանրապէս
կը վախցուէր , թէ ուրիշ խորհրդարան մը հաստա-
տուելու ըլլար նէ , Վաղղիյ և Մնգղիյ տէրու-
թեանց մէջ եղած բարեկամական մտերիմ կա-
պակցութիւնները պիտի աւրուէին , որով բոլոր
Նշրոպիկի խաղաղութիւնն ալ վտանգըր մէջ պիտի
իյնար :

Մըմետաց հարկերուն վրայցը խորհրդարանին
ունեցած որոշումը դեռ յայտնի չէ . բայց Սթէն-
տէրտ ըսուած արժանայարգ օրագրութեան գրա-
ծին նայելով կերեւոյ թէ կառավարութիւնը միտք
ունի նոյն հարկերը տարոց տարի բիցքնելու ,
մինչև որ իրիտ թեթեւ , և գրեթէ անուսով միայն
մնայ նոյն հարկը . այսինքն 2 կամ 3 շէլին փճարուի
իւրաքանչիւր քարթըլին համար . արնոր հիմայ 15-
18 շէլին է : Նշ այս նուազումն հարկոց հինգ կամ
եօթը տարուան մէջ գործքի պիտի դրուի : Իսկ
երկրագործներուն այս կարգադրութեան պատ-
ճառած վնասը տուժելու համար , ազատ պիտի
թողուն զանոք աղքատաց համար սահմանուած
տուրքէն , նմանապէս քաղաքական քանի մը հար-
կերէն : Մյուս կը հաստատեն , թէ սըր Քալէրթ
Քիլը այս երեւելի որոշումը գործքի դնելէն ետքը
պիտի առաջարկէ խորհրդարանին , որ եկամտից
վրայ դրուած հարկը աւելցնէ մինչև հարուրին
եօթուկէս :

Խոսնկէլ , որ Ս. Պարսնօֆը հիմնեց 1802 թուին . և
նրքան ստեն որ հոն կեցաւ նէ՝ վայրենի ամերի-
կացիներուն Քալօշ ըսված ցեղէն հետ միշտ կը
ոռուովէր՝ որ Սիդքա կղզին կրնանկին , և քանի որ
գրեթէ նեղի գար նէ՝ նոյն կղզին անհատեւմ
անասուններուն մէջ կը փախչէին որ գտնելու ան-
հար կը ըլլար :

Տները ամէն ալ , և ամրոցները և բերդերը
անգամ՝ որոնց քովերը շատ մարտիոցներ (թապ-
եաներ) կան պաշտպանութեան համար , խոշոր և
հաստ կաշի (մէշ) փայտեղէ շինված են , և ասանք
բուական են վայրենի ամերիկացիները վախցնե-
լա . բայց թէ որ խոշոր նաւեր երթան պատե-
րազմին նէ՝ քանի մը ուսմէ նետելով շուտ մը կը
փրկեն :

Նոր Մըմետիկիլին մէջ կայ յունաց եկեղեցի մը
բնական պատմութեան հանգիստարան մը , հիւան-
դանոց , դպրատուն , աստղաբաշխից համար աշտա-
րակ , և մէկ գրատուն մը , որուն մէջ այլև այլ
լեզուէ շատ պատուական գիրքեր կան . մէկ մըն
ալ մեծ և ընդարձակ սրահ մը կայ , որ ուսուցիչ
սրական պաշտօնատարները ձմեռը թէ ազրօ կը
նեն . և գաղղիսրէն բանաստեղծութիւններ խա-
ղաղով կը ըզուարճան :

Մյուս տեղիս բոլորը ուստաց ձեռքը կը զե-
տինը անանկ նեղվածք է , որ անասնոց արծեւու
համար խոտ ցանելու տեղ չունենալով՝ այն տե-
ղացիք անասուն ալ չեն կրնար պահել : Նշ յի-
րաւի Սիդքայի մէջ ամէնը տառն և երկու հատ
կով , և մէկ հատիկ մը ձի կայ , այն ալ Քալիֆօն-

Մյուս տէրութիւնը խիստ յաջող վիճակի մէջ
կը գտնուի ըստ ամենայն մասին , և օրէ օր ամէն
կերպ բարեկարգութեամբ և սառաւել զարգա-
նալու վրայ է մօտիւ կիզօրին խոհեմ կառավարու-
թեամբ : Մյուսպիտի բարեյաջող և խաղաղա-
կան կացութիւնը , որնոր , թէպէտ և բազմախա-
տակ աշխատութիւններով և նեղութեամբ ձեռք
բերուեցաւ , այսու ամենայնիւ մեծ պատիւ կընէ
Սէհափաւ Սուրի Ֆիլիպ թագաւորին . և անոր
առաջին ստեղծակալ իշխանին , որոնց խմաստուն
խաղաղասէր ընթացքով Վաղղիյ տէրութիւնը
քանի մը տարի է ՚ի վեր կատարեալ հանդարտու-
թեան մէջ կը գտնուի , թէ արտաքին և թէ ներ-
քին քաղաքականութեան կողմանէ :

Թէպէտ և կառավարութեան հակառակօրդ ան-
ձինք պակաս չեն , քանզի այս բանը անհնար է որ
չը լըս սահմանադրական տէրութեան մը մէջ . Սա-
կայն այս հակառակութիւնը ուրիշ բան չէ , բայց
միայն ընդգրկամարտութիւն մըն է որ կը տեսնուի
միշտ տէրութեան իշխանութիւնը իրենց ձեռքը ե-
ղած մարդոց , և անոնց մէջ , որ կը ցանկան նոյն
իշխանութեանը հասնելու : Մյուսպիտի ընդգրկա-
մարտութիւնը անխորշէի , և մանաւանդ հար-
կաւոր է սահմանադրական կառավարութեան
մը համար : Սուրի Վաղղիյ մէջ եղած հակառա-
կօրդները թէ և կաշխատին միշտ վար՝ զարնելու
ատենակալ իշխանաց ընթացքը և կը պարտաւեն
անոնց քաղաքական խորհուրդները , այսու ամե-
նայնիւ հինգ տարիէ ՚ի վեր մօտիւ կիզօրին նախա-
գահութեամբը հաստատուած խորհրդարանին

նիայէն բերված է :

Մենեւին երկբայութիւն չկայ , որ կայսերական
ընկերութիւնը թէ որ ուղէ նէ՝ շատ մեծ փաստակ
կընէ փայտ և տախտակ ծախելէն , որ կրնայ տա-
նիլ ուրիշ իրեն պէտք եղած բաներուն հետ փո-
խել Սէհափիլ կղզիները , Քալիֆօնիայի ծովեզրը
ներսուն քանի մը տեղերը . Սէքսիք , և մինչև Քիլի
որ է հարսուային ամերիկայ . քանզի այս տեղովնք
փայտ և տախտակ բոլորովին չկայ , և ասանց տեղը
առնել հնտեղէն . ինչպէս են ցորեն , գարի և այլն
եղ , ճարպ , և չոր միս : Բայց ընկերութիւնը մինչև
հիմայ այս շահ ձեռք ձգելու հոգ չէ տարած :
Բոլորովին խելքը միտքը տուած է ծովային գա-
ղանիներ սրտալու . ինչպէս են ջրօռն , պաշենա , ծու-
փային որթ . և տեսակ տեսակ փակ (այլ պաղլըր)
և մօռն : Տրամբն տըլիստան արջ , կուղը (խուռ-
տուղ) կարմիր , սև , կապուտ և արծաթագոյն ու
զուգններ , որով կը զգնենք լեցուն են :

Պաշենա սրտալու համար մեծ նու գործ չեն ա-
ծեր , Քօտիք և Մըմետ կղզիներուն վայրենի
բնակիչները պայտարքա ըսված նաւակովին կեր-
թան ասանք սրտալու : Թէ ճարտարութիւննին ,
և թէ վտանգի առեւն չի շուարենին զարմանալի է :
Շատ տեսնված է՝ որ միայն մէկ մարդ մը՝ ձեռ-
քը մէկ նիզակէ մը զատ ուրիշ զէնք չունենալով ,
պաշենայի վրայ կերթայ և կը պահանջէ : Մոր եղը
և ճարպը և միտք՝ այս վայրենի ամերիկացւոց տ-
խորթի կերակուրնին է :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԵՄ ԱՆՈՒՍԵԱՆ